

Program Grundtvig učiace sa partnerstvo

DOBRÁ PRAX PRE SKVALITNENIE VÝUKY CUDZÍCH JAZYKOV DOSPELÝCH ĽUDÍ SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM

PROJEKT

JAZYKOVÉ VZDELÁVANIE NEVIDIACICH A SLABOZRÁKÝCH DOSPELÝCH V EURÓPE“

**(PEDAGOGY AND LANGUAGE LEARNING FOR BLIND AND PARTIALLY SIGHTED
ADULTS IN EUROPE – PLLBPAE)**

Obsah

Obsah	2
Úvod	3
Prehľad potrieb dospelých ľudí so zrakovým postihnutím učiacich sa cudzie jazyky	4
Podiel počtu dospelých osôb so zrakovým postihnutím so záujmom o jazykové vzdelávanie ..	5
Hlavné dôvody dospelých ľudí so zrakovým postihnutím pre štúdium cudzích jazykov	6
Kvalifikačná štruktúra dospelých osôb so zrakovým postihnutím zaujímajúcich sa o jazykové vzdelávanie	8
Hlavné ťažkosti dospelých osôb so zrakovým postihnutím pri učení sa cudzích jazykov	9
Príprava a vzdelávanie učiteľov cudzích jazykov na Cypre, v Českej Republike, vo Francúzsku a na Slovensku: spoločný prehľad	12
Existujúce vzdelávacie programy pre učiteľov cudzích jazykov pre dospelých v jednotlivých partnerských krajinách	12
Požadovaná úroveň vzdelania učiteľov cudzích jazykov pre dospelých v jednotlivých partnerských krajinách	13
Obsahové rámce vzdelávacích programov pre učiteľov cudzích jazykov	14
Zručnosti potrebné na vyučovanie cudzích jazykov zrakovo postihnutých dospelých	15
Uvedomenie si, čo je zrakové postihnutie	15
Špecifický učebný postup	16
Použitie špeciálnych zariadení a materiálov	16
Návrhy na inováciu jazykového vzdelávania zrakovo postihnutých dospelých	17
Predstavenie medzinárodného práva na informácie	17
Predpoklady pre úspešnú účasť osôb so zrakovým postihnutím na jazykových kurzoch	18
Rozvoj nových zručností učiteľov cudzích jazykov	19
Príprava špecifického učebného postupu	20
Zvládanie špeciálnych zariadení a materiálov	26
Pokyny pre organizáciu vyučovania	29
Záver	32

Úvod

Jazykové zručnosti sú súčasťou kľúčových kompetencií, ktoré by si počas svojho života mal osvojiť a priebežne obnovovať každý občan európskeho spoločenstva. V prvom rade z toho dôvodu, že schopnosť rozumieť a komunikovať v cudzom jazyku umožňuje stretávať sa s novými ľuďmi, sprístupňuje kultúrnu rôznorodosť a je zdrojom určitého osobného sebanaplnenia. V druhom rade ovládanie rôznych cudzích jazykov prináša ďalšie pracovné príležitosti, najmä v ekonomicky úzko prepojených spoločnostiach, čo navyše zjednodušuje migráciu medzi krajinami Európskej Únie.

Sprístupňovanie jazykového vzdelávania pre nevidiacich a slabozrakých ľudí je spoločným zámerom Európskej únie nevidiacich (EBU, Francúzsko), Cyperskej únie nevidiacich (POB, Cyprus), Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých ČR (SONS, Česká Republika) a Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska (ÚNSS, Slovensko). Všetci partneri zastávajú názor, že národný vzdelávací systém v jednotlivých krajinách nie je dostatočne prispôsobený špecifickým vzdelávacím potrebám osôb so zrakovým postihnutím. Prevažujúce neprístupné formy vzdelávania, učebné postupy a metódy (interaktivita, vizualizácia, piktogramy, nedostatok materiálov v Braillovom písme ..), v skutočnosti skôr odrádzajú dospelých ľudí, ktorí majú záujem učiť sa cudzie jazyky od voľby konkrétneho jazykového vzdelávania a obmedzujú tak rozvoj danej kľúčovej kompetencie. Vzdelávanie dospelých je len veľmi málo preskúmanou oblasťou, čo zabraňuje tomu, aby vzdelávanie bolo rovnako prínosné pre všetky cieľové skupiny.

Práve z uvedeného dôvodu sa v rámci programu Grundtvig „učiace sa partnerstvá“ organizácie EBU, POB, SONS a ÚNSS zjednotili a vytvorili partnerstvo v projekte „Jazykové vzdelávanie nevidiacich a slabozrakých dospelých v Európe.“

Počas obdobia dvoch rokov (2008 – 2010) partneri prostredníctvom projektu intenzívne rozpracúvali ústrednú tému týkajúcu sa sociálnej a profesionálnej integrácie ľudí so zrakovým postihnutím prostredníctvom sprístupňovania jazykového vzdelávania. Partneri predovšetkým kládli dôraz na formy rozširovania kompetencií učiteľov cudzích jazykov v rámci bežného vzdelávacieho systému.

Program Grundtvig učiace sa partnerstvá predstavuje rámec pre spoluprácu a realizáciu aktivít organizácií venujúcich sa vzdelávaniu dospelých v čo najširšom zmysle. Program umožňuje uskutočňovanie nadnárodných stretnutí zapojených partnerských organizácií, realizáciu výmen odborníkov či študentov, výmenu skúseností a poznatkov, realizáciu výskumov a prieskumov atď. Dôraz sa kladie na šírenie príkladov dobrej praxe, na význam nadnárodných stretnutí a dopad dosiahnutých výsledkov na čo najširšiu skupinu.

Partneri v rámci projektu „Jazykové vzdelávanie nevidiacich a slabozrakých dospelých v Európe“ sa prostredníctvom nadnárodných stretnutí a miestnych pracovných skupín venovali rôznym otázkam: situácii slabozrakých a nevidiacich osôb v danej krajine, existujúcim vzdelávacím programom pre učiteľov cudzích jazykov, používaným učebným postupom a pomôckam a predovšetkým miere prístupnosti týchto metód vzhľadom na špecifické potreby ľudí so zrakovým postihnutím, ktorí majú záujem učiť sa cudzie jazyky alebo čisto len rozširovať svoje poznatky.

Tento dokument poskytuje výsledky práce partnerov uskutočnenej počas projektu ako aj odporúčania pre skvalitnenie vzdelávania ľudí so zrakovým postihnutím.

Prehľad potrieb dospelých ľudí so zrakovým postihnutím učiacich sa cudzie jazyky

Pre získanie tohto prehľadu je účelné brať do úvahy:

- Podiel počtu dospelých občanov so zrakovým postihnutím, ktorí majú záujem o jazykové vzdelávanie
- Hlavné dôvody dospelých ľudí so zrakovým postihnutím pre učenie sa cudzích jazykov
- Kvalifikačná štruktúra dospelých osôb so zrakovým postihnutím zaujímajúcich sa o jazykové vzdelávanie
- Hlavné ťažkosti dospelých osôb so zrakovým postihnutím, s ktorými sa stretávajú pri učení sa cudzích jazykov

Podiel počtu dospelých osôb so zrakovým postihnutím so záujmom o jazykové vzdelávanie

Na Cypre, vo Francúzsku, Českej Republike ale ani na Slovensku neexistujú oficiálne štatistické vyjadrenia týkajúce sa presného počtu dospelých ľudí so zrakovým postihnutím zapojených do jazykového vzdelávania. Hoci špecifické organizácie, ktoré sa venujú nevidiacim a slabozrakým ľuďom disponujú určitými kvantitatívnymi údajmi, tieto informácie v žiadnom prípade nemožno považovať za všeobecné ukazovatele.

Vo Francúzsku podľa organizácie združujúcej zrakovo postihnutých intelektuálov (GIAA¹) napríklad každoročne asi 15 osôb v rôznom veku prejavuje záujem o podklady na učenie sa cudzích jazykov v Braillovom písme. V roku 2009 bolo na Cypre približne 50 dospelých osôb so zrakovým postihnutím, ktorí mali záujem o jazykové vzdelávanie. Celkovo 42 ľudí so zrakovým postihnutím napokon i navštevovalo špeciálne jazykové kurzy realizované cyperskou úniou nevidiacich v troch rôznych Cyperských mestách. Navyše ďalších 9 osôb vyjadriilo na základe výzvy sprostredkovanej uvedenou organizáciou pre nevidiacich záujem o učenie sa talianskeho jazyka. Na Slovensku je len málo slabozrakých a nevidiacich jednotlivcov, ktorí sa učia cudzie jazyky v rámci bežných jazykových kurzov. Väčšina totiž skôr uprednostňuje samoštúdium v domácom prostredí, kde majú prístup k internetu alebo k prístupným elektronickým učebniciam. Ani na Slovensku neexistujú presné kvantitatívne štatistické údaje.

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR (SONS) prostredníctvom malého dotazníkového prieskumu dospela k záveru, že počet učiacich sa jednotlivcov je podstatne vyšší ako sa pôvodne predpokladalo. Ľudia so zrakovým postihnutím zväčša navštevujú špeciálne kurzy určené pre slabozrakých a nevidiacich, alebo využívajú možnosť individuálnej výuky, či vzdelávania v malých skupinách. Len zriedkavo vyhľadávajú bežné jazykové školy, čo ešte vo väčšej miere platí v prípade nevidiacich prioritne využívajúcich pri svojom štúdiu materiály v Braillovom písme.

Neúplné štatistické údaje možno zdôvodniť aj nedostatkom prístupných materiálov a vzdelávacích možností, čo prirodzene odrádza osoby so zrakovým postihnutím od toho, aby vyhľadávali prispôsobené vzdelávacie moduly. Hoci je neodškriepiteľné, že ľudia so zrakovým postihnutím čelia rôznym prekážkam v rámci jazykového vzdelávania, tí ktorí majú skutočný záujem o cudzie jazyky vyvíjajú vlastnú snahu o získavanie informácií v prístupnej elektronickej forme na CD nosičoch alebo

¹ <http://www.giaa.org>

USB kľúčoch sprostredkovaných za pomoci známych alebo prostredníctvom diaľkových (večerných) kurzov.

Ešte podstatne náročnejšie je vyjadriť podiel osôb so zrakovým postihnutím, ktoré majú záujem učiť sa cudzie jazyky a majú problém nájsť prístupné kurzy, v prípade jazykov založených na inej ako latinskej abecede.

Hlavné dôvody dospelých ľudí so zrakovým postihnutím pre štúdium cudzích jazykov

Potreba ovládať cudzie jazyky v spoločnosti neustále narastá. Mladí ľudia sa väčšinou učia cudzie jazyky v rámci bežného vzdelávacieho (školského) systému, zatiaľ čo dospelí vyhľadávajú rôzne iné formy rozširovania si svojho jazykového vzdelania. Môžeme hovoriť o dvoch hlavných oblastiach ich motivácie, a to profesionálne alebo osobné dôvody.

Oblasť profesionálnych dôvodov:

- hľadanie zamestnania: aj napriek ukončenému vysokoškolskému vzdelaniu môže človek vo fáze hľadania vhodného zamestnania pociťovať potrebu pokračovať v štúdiu
- zvyšovaním kvalifikácie možnosť väčšieho výberu z rôznych druhov zamestnaní
- zvýšenie šancí na kariérny postup: zlepšenie jazykových schopností vyžadované zamestnávateľom (zväčša sa deje prostredníctvom jazykového vzdelávania realizovaného priamo na pracovisku alebo prostredníctvom ďalšieho vzdelávania)

Vo všeobecnosti možno povedať, že ovládanie cudzích jazykov je základnou požiadavkou pre viaceré druhy zamestnaní. Cudzie jazyky sa využívajú:

- za účelom medzinárodnej mobility: zjednodušenie a zefektívnenie cestovania z pracovných dôvodov
- za účelom komunikácie na medzinárodnej úrovni: zabezpečenie plynulejšej a bezprostrednejšej komunikácie so zahraničnými kolegami, klientmi, či dodávateľmi, a to telefonicky alebo aj písomne.
- za účelom účasti na seminároch v zahraničí v rámci pracovných povinností

- za účelom poskytovania rôznych zákazníckych služieb: Veľké množstvo pracovných pozícií vhodných aj pre osoby so zrakovým postihnutím (napr. call centrá, spojovatelia, maséri, fyzioterapeuti, či informátori v turistických informačných centrách) si vyžadujú dostatočne dobrú úroveň ovládania cudzích jazykov z dôvodu efektívneho poskytovania služieb všetkým zákazníkom. Jazykové vzdelávanie tak môže viesť k lepšej udržateľnosti zamestnania.

Osobné dôvody

V rámci tejto kategórie možno hovoriť o snahe:

- spoznávať a porozumieť kultúre rôznych krajín
- zlepšovať jazykové zručnosti alebo precvičovať pamäť bez konkrétnejších vyšších cieľov

V prípade rekreačného vzdelávania hovoríme o učení cudzích jazykov ako:

- forme trávenia voľného času alebo o koníčku
- o možnosti socializovania sa s ostatnými dospelými zapojenými do jazykového vzdelávania alebo cudzincami
- získaní prístupu k zahraničným médiám
- obľube zvukovej stránky daného jazyka

Rozširovanie kompetencií a schopností pre medzinárodné mobility:

- dobré komunikačné schopnosti v cudzom jazyku vedú u k väčšiemu pocitu nezávislosti počas pobytu v zahraničí
- možnosť zúčastniť sa na rôznych medzinárodných podujatiach alebo táboroch
- rozširovanie okruhu rozhlasových staníc na počúvanie, zvukových kníh na čítanie, internetových stránok na prezeranie.
- získavanie prístupných informácií prostredníctvom internetu, možnosť komunikovať s druhými a hľadanie nových známych a priateľov
- schopnosť pomôcť vlastným deťom s ich domácimi úlohami. V súčasnosti majú študenti podstatne viac hodín vyučovania cudzích jazykov ako tomu bolo v minulosti.

Všeobecne možno povedať, že v krajinách zapojených projektových partnerov nie sú žiadne rozdiely v motivácii či dôvodoch, pre ktoré sa ľudia so zrakovým postihnutím rozhodnú pre jazykové vzdelávanie v porovnaní s bežnou populáciou. Osoby so zrakovým postihnutím, ako takmer všetci, sa učia cudzie jazyky v rámci povinnej školskej dochádzky, pričom neskôr môžu rovnako prejaviť záujem buď len o rozšírenie poznatkov, alebo o naučenie sa ďalšieho cudzieho jazyka. Evidentné rozdiely sú skôr v spôsobe, ktorý si môžu zvoliť na realizáciu procesu samotného učenia, čo súvisí s podstatne obmedzenejšími možnosťami pre dosiahnutie vzdelávacích cieľov v oblasti cudzích jazykov.

Kvalifikačná štruktúra dospelých osôb so zrakovým postihnutím zaujímajúcich sa o jazykové vzdelávanie

Dospelých ľudí so zrakovým postihnutím vo Francúzsku, ktorí sa učia cudzie jazyky, už nemožno pokladať za úplných začiatočníkov. Hoci môžu byť začiatočníkmi v konkrétnom cudzom jazyku, ovládajú už zvyčajne niekoľko ďalších cudzích jazykov. Keďže vzdelanostná úroveň väčšiny osôb so zrakovým postihnutím zapojených do jazykového vzdelávania je medzi úrovňou rokov 11 – 13 (podľa Britského systému), osoby s nižšou vzdelanostnou úrovňou alebo vo fáze postgraduálneho štúdia predstavujú skôr menší počet.

Na Cypre je naopak vzdelanostná úroveň dospelých osôb so zrakovým postihnutím zaujímajúcich sa o jazykové vzdelávanie veľmi rôznorodá:

- niektorí majú vysokoškolské vzdelanie, zatiaľ čo iní sú absolventmi strednej školy
- absolventi univerzít si väčšinou chcú rozšíriť svoje poznatky v cudzích jazykoch, alebo sa chcú naučiť nový cudzí jazyk
- absolventi stredných škôl ovládajú zvyčajne len základy cudzích jazykov a preto sa chcú postupne zdokonaľovať.

Na Slovensku a v Českej Republike sa študuje cudzí jazyk v rámci základného a stredoškolského vzdelávania. Navyše po ukončení strednej školy je cudzí jazyk povinnou súčasťou maturitnej skúšky, pričom väčšina študentov si vyberá anglický jazyk.

V Českej Republike je len málo ľudí so zrakovým postihnutím, ktorí majú absolvovanú skúšku z cudzieho jazyka. Toto vyjadrenie sa samozrejme netýka osôb študujúcich pred rokom 1989, kedy boli nútení absolvovať skúšku z ruského jazyka ako súčasť maturitnej skúšky po ukončení stredoškolského vzdelania.

Osoby so zrakovým postihnutím sú väčšinou absolventi stredných škôl, hoci jazykové kurzy sú rovnako atraktívne pre absolventov vysokých škôl, či pre ľudí so základným vzdelaním.

Vzdelanostná úroveň osôb so zrakovým postihnutím učiacich sa cudzie jazyky je na Slovensku veľmi rôzna. Zaujímavosť o cudzie jazyky sú totiž buď absolventmi stredných odborných škôl, prípadne stredných škôl s maturitou, ale taktiež sa nájdu záujemcovia medzi absolventmi vysokých škôl.

Partneri projektu – Európska únia nevidiacich, Cyperská únia nevidiacich, Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR a Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska sa zhodujú v názore, že záujem osôb so zrakovým postihnutím o jazykové vzdelávanie nezávisí ani tak od úrovne vzdelania, ako od existencie prístupných učebných materiálov a jazykových kurzov. Ako je však ďalej popísané, takéto materiály nie sú rovnako prístupné v rôznych vzdelávacích inštitúciách.

Hlavné ťažkosti dospelých osôb so zrakovým postihnutím pri učení sa cudzích jazykov

Niektoré ťažkosti, s ktorými sa slabozrakí a nevidiaci stretávajú v rámci jazykového vzdelávania, sa priamo týkajú vyučovacích metód využívaných v krajinách zapojených partnerov. Spomedzi takýchto metód možno spomenúť:

- **učebný postup:** nedostatok kvalifikovaných učiteľov/lektorov s nedostatkom vedomostí o špeciálnych potrebách študentov so zrakovým postihnutím, vizuálne orientované kurzy, audio-vizuálne pomôcky, nedostatok digitalizovaných kníh.
- **organizácia výučby:** zloženie skupín, rozvrh hodín atď.

Učebný postup:

Učebný postup zahŕňa okrem zručností lektora cudzích jazykov aj metódy a techniky využívané v rámci výučby.

- nedostatok vedomostí o tom, čo je zrakové postihnutie. Väčšina pedagógov vrátane lektorov cudzích jazykov nemá dostatočné poznatky o zrakovom postihnutí a jeho dôsledkoch pre študentov. V skutočnosti pojem „osoba so zrakovým postihnutím“ zahŕňa širokú škálu osôb s rôznymi druhmi očných diagnóz. Presné vymedzenie slabozrakosti či slepoty ako aj kritériá určovania zrakového postihnutia sa v jednotlivých členských štátoch Európskej Únie líšia.

Oční lekári (oftalmológovia) však väčšinou využívajú nasledovné kritériá pre posudzovanie stupňa zrakového postihnutia:

- osoba sa považuje za nevidiacu, keď dokáže čítať najväčšie písmeno v hornom riadku tabule z maximálnej vzdialenosti 3 metrov alebo menej.
- osoba sa považuje za slabozrakú keď prečíta najväčšie písmeno v hornom riadku tabule zo 6-tich metrov alebo menej.

Tento nedostatok vedomostí o zrakovom postihnutí, o tom čo ľudia so zrakovým postihnutím dokážu a nedokážu a občas i o tom ako sa správať v prítomnosti takéhoto človeka (napr. je vhodné nevidiacej osobe podať ruku? Je vhodné povedať „vidíš“ čo mám na mysli) do značnej miery obmedzujú lektorov cudzích jazykov v hľadaní možností prispôbiť vzdelávacie postupy aj potrebám osôb so zrakovým postihnutím.

- nedostatok učebných materiálov

Vzdelávanie je založené predovšetkým na vizuálnom vnímaní a jazykové kurzy sú taktiež vo veľkej miere vizuálne orientované s využitím audio-vizuálnych postupov. Veľké množstvo učebníc vôbec nie je prístupné pre osoby so zrakovým postihnutím, keďže obsahujú množstvo obrázkov a grafických riešení (napr. na zobrazenie gramatiky). Pre učiaceho sa takéto abstraktné zobrazenia komplikujú prístup k informáciám a získavanie poznatkov. V dôsledku uvedeného problému študenti so zrakovým postihnutím musia vyvinúť väčšie úsilie na postupné dopĺňanie si informácií, o ktoré prišli počas vyučovacích hodín v dôsledku prílišnej vizualizácie.

- nedostatok prispôsobených metód a asistenčných technológií

Informačno-komunikačné technológie sú formou kompenzácie dôsledkov zrakového postihnutia, a to predovšetkým prostredníctvom rôznych čítačov obrazoviek, hlasových syntetizérov a skenerov. Takáto technika je však málokedy dostupná na hodinách cudzích jazykov realizovaných na vysokých školách alebo vo vzdelávacích inštitúciách, čo výrazne obmedzuje prístup študentov so zrakovým postihnutím k učebným materiálom.

Organizácia vyučovania:

- zloženie tried:

Na určité ťažkosti narážame aj pri zostavovaní tried, čo je spôsobené rôznorodosťou jednotlivých študentov. Podaktorí študenti môžu disponovať zvyškami zraku, pričom uprednostňujú materiál vo zväčšenej čiernotlačí (vo zväčšenom písme), iní zas v závislosti od zrakovej diagnózy môžu potrebovať viac či prípadne naopak menej svetla (veľké množstvo svetla môže spôsobovať problémy pri čítaní). Individuálne rozdiely existujú aj v úrovni ovládania Braillovoho písma. Môžeme sa stretnúť s nevidiacimi, ktorí toto písmo čítajú rýchlo a plynule, iní zase veľmi pomaly.

- rozvrhy:

Kurzy pre dospelých sú často realizované vo večerných hodinách, čo môže znamenať problém aj pre vidiacu osobu, no azda o to viac pre osobu so zrakovým postihnutím.

V prípade nevidiacich a slabozrakých osôb je totiž na mieste otázka obmedzenej priestorovej orientácie a samostatného pohybu z dôvodu odkázanosti na prostriedky hromadnej dopravy alebo odvoz zabezpečený inou osobou. Navyše existuje aj veľa ďalších faktorov, ktoré môžu byť bariérou pre slabozrakých a nevidiacich ľudí so záujmom o zapojenie sa do bežných jazykových kurzov. Tieto príčiny nesúvisia so samotným procesom učenia, ale skôr sa týkajú problémov, na ktoré osoby so zrakovým postihnutím narážajú v infraštruktúre a orientácii a samostatnom pohybe. Tak na príklad:

- vzdelávacie inštitúcie sa nachádzajú skôr vo veľkých mestách. Len niekoľko takýchto inštitúcií je situovaných v predmestiach alebo okrajovejších štvrtiach a tie nemusia mať prístup k potrebnému vybaveniu alebo informáciám ohľadne foriem prispôsobenia učebného materiálu pre potreby študenta.

- osoby so zrakovým postihnutím žijúce v mestách sú často závislé od asistentov, ktorí ich dopravujú do príslušnej vzdelávacej inštitúcie, pričom dané osoby nemusia byť vždy k dispozícii. Problém prirodzene narastá, keď nevidiaca alebo slabozraká osoba žije na izolovanejších miestach.
- na Cypre neexistuje plné pokrytie ostrova prostriedkami hromadnej dopravy a pravidelné riešenie prepravy prostredníctvom taxíkov je pre študentov vysokých alebo jazykových škôl pomerne finančne náročné.

Aj na základe uvedených dôvodov dospelí ľudia so zrakovým postihnutím preferujú individuálnu výučbu prostredníctvom súkromných hodín.

Príprava a vzdelávanie učiteľov cudzích jazykov na Cypre, v Českej Republike, vo Francúzsku a na Slovensku: spoločný prehľad

Na Cypre, vo Francúzsku, v Českej Republike ale i na Slovensku, platí, že ľudia so zrakovým postihnutím majú určité špecifické potreby, ktoré však nie sú dostatočne zohľadňované vysokými školami, jazykovými školami a ani ostatnými vzdelávacími inštitúciami.

So zámerom rozšírenia poznatkov o národnom kontexte v krajinách zapojených do projektu sa partneri venovali aj sumarizácii informácií z nasledovných oblastí:

- potrebná úroveň dosiahnutého vzdelania vo Francúzsku, na Cypre, v Českej Republike a na Slovensku
- existujúce vzdelávacie programy pre učiteľov cudzích jazykov v uvedených krajinách
- obsahové rámce vzdelávacích programov

Existujúce vzdelávacie programy pre učiteľov cudzích jazykov pre dospelých v jednotlivých partnerských krajinách

Vo všetkých štyroch krajinách potrebujú budúci učitelia cudzích jazykov pre dospelých minimálne druhý stupeň vysokoškolského vzdelania v odbore moderných jazykov.

Učitelia cudzích jazykov vo Francúzsku, ktorí chcú vyučovať dospelých v štátnych jazykových školách, musia obdržať certifikát z oblasti vzdelávania dospelých poskytovaný centrálnou vzdelávacou inštitúciou vo Francúzsku (AFPA). Ide o kurz určený pre všetkých učiteľov nezávisle od ich aprobácie, hoci existujú špecifické pomôcky aj pre učenie cudzích jazykov. Trvanie kurzu je 1 rok a obsahovo sa zameriava na teóriu a prax učenia sa dospelých, posudzovanie potrieb a prípravu inštrukcií.

Učitelia cudzích jazykov na Slovensku môžu získať vzdelanie na učenie dospelých na rôznych vysokých školách, ako napríklad Univerzita Komenského, a to buď na pedagogickej alebo filozofickej fakulte.

Na Cypre neexistuje žiadny špecifický vzdelávací program zameraný na vzdelávanie dospelých. Budúci učitelia cudzích jazykov si však počas svojho štúdia môžu zapísať nepovinné predmety týkajúce sa vzdelávania dospelých.

V Českej Republike ako na Karlovej Univerzite v Prahe, tak i na Masarykovej Univerzite v Brne existuje študijný program zameraný na výučbu cudzích jazykov u dospelých. Tento program možno nájsť na pedagogickej i na filozofickej fakulte daných univerzít.

Požadovaná úroveň vzdelania učiteľov cudzích jazykov pre dospelých v jednotlivých partnerských krajinách

Pred získaním vyššie spomínaného certifikátu oprávňujúceho na vzdelávanie dospelých, je vo Francúzsku nevyhnutné absolvovanie magisterského štúdia zameraného na cudzie jazyky, literatúru a reálie. Budúci učitelia cudzích jazykov sú často motivovaní pôsobiť ako asistenti učiteľov na stredných či vysokých školách alebo aj univerzitách v krajinách, kde sa daný cudzí jazyk používa. Na Slovensku musia budúci učitelia cudzích jazykov absolvovať tzv. štátnu skúšku. Cyperčania môžu absolvovať magisterské štúdium zamerané na cudzie jazyky buď na Cyperskej univerzite alebo v Grécku či aj na ktorejkoľvek inej univerzite v zahraničí uznanej Cyperskou Republikou. Učitelia cudzích jazykov, ktorí chcú pôsobiť v štátnych školách musia

ešte absolvovať ročné vzdelávanie, v rámci ktorého sa venujú okrem iného aj psychológii učenia a špeciálnej pedagogike.

V Českej Republike je potrebné, aby učiteľ cudzích jazykov mal ukončené úplné vysokoškolské vzdelanie², magisterské štúdium v rámci akreditovaného vzdelávacieho programu zameraného na pedagogiku alebo spoločenské vedy s dôrazom na vyučovanie cudzích jazykov. V rámci vysokoškolského štúdia možno kvalifikáciu získať aj prostredníctvom programu celoživotného vzdelávania. U učiteľov cudzích jazykov sa taktiež požaduje z hľadiska všeobecnej Európskej klasifikácie úrovne cudzích jazykov úroveň C1.

Obsahové rámce vzdelávacích programov pre učiteľov cudzích jazykov

Magisterské štúdium cudzích jazykov vo Francúzsku zahŕňa nasledovné predmety: teória jazyka (lingvistika), literatúra, história, tvaroslovie (morfológia), zvuková stránka jazyka (fonetika), preklad, počítačové vzdelávanie, využívanie informačno-komunikačných technológií a teória vyučovania cudzích jazykov (didaktika). Medzi nepovinnými predmetmi si francúzski študenti môžu vybrať aj vyučovanie francúzskeho jazyka pre cudzincov.

Súčasťou všeobecnej štátnej jazykovej skúšky na Slovensku je: teória jazyka (lingvistika), tvaroslovie a vetná skladba (morfológia a syntax), zvuková stránka jazyka (fonetika a fonológia), významová stránka jazyka (sémantika), literatúra a teória vyučovania cudzieho jazyka (didaktika).

Okrem toho je študent povinný zúčastniť sa niekoľkých hodín pozorovania vyučovacieho procesu a následne na to aj odučenia hodín v rámci študentskej praxe. Počet hodín je definovaný každou vysokou školou individuálne. Odučenie hodín v skutočnom školskom prostredí sa realizuje v spolupráci so skúsenými pedagógmi – učiteľmi cudzích jazykov, ktorí študentom poskytujú primeranú spätnú väzbu zameranú na ich pôsobenie.

Magisterské štúdium na Cypre pozostáva z nasledovných predmetov: lingvistika, psycholingvistika, sociolingvistika, morfológia a syntax, fonetika a fonológia, sémantika,

² Podľa zákona č. 563/2004, Zbierky zákonov, o pedagogických pracovníkoch, paragraph 12.

pragmatika, literatúra, všeobecná a pedagogická psychológia, techniky a metódy učenia a prípravy plánu vyučovacej hodiny. Budúci učitelia cudzích jazykov počas určitého obdobia pôsobia pod supervíziou a vedením odborníkov, ktorí im poskytujú pravidelnú spätnú väzbu.

V Českej Republike po obsahovej stránke magisterské štúdium zahŕňa konkrétny vedný odbor³ (napr. anglický jazyk) ako aj predmety zamerané na pedagogiku a psychológiu. Navyše je možné absolvovať aj hodiny didaktiky, andragogiky (vzdelávanie dospelých) a špeciálnej pedagogiky (pedagogika osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami). Uvedené predmety však nefigurujú medzi povinnými, ale medzi povinne voliteľnými predmetmi.

Zručnosti potrebné na vyučovanie cudzích jazykov zrakovo postihnutých dospelých

Zdá sa, že v žiadnej z partnerských krajín neexistujú špeciálne programy/postupy pri učení zrakovo postihnutých dospelých. Učenie cudzích jazykov osôb so zrakovým postihnutím si však vyžaduje osvojenie špecifických zručností, ako je opísané v sekcii „Prehľad potrieb dospelých ľudí so zrakovým postihnutím učiacich sa cudzie jazyky“. Je teda nevyhnutné definovať špecifické zručnosti, ktoré majú učitelia jazykov zvládať na to, aby umožnili účinné osvojenie si alebo obnovenie znalosti cudzích jazykov zrakovo postihnutými študentmi. V tomto kontexte termín „zručnosti“ pokrýva tri oblasti:

- uvedomenie si, čo je zrakové postihnutie,
- špecifický učebný postup,
- použitie špecifických materiálov.

Uvedomenie si, čo je zrakové postihnutie

- znalosť špecifických potrieb zrakovo postihnutých (vrátane práv a špeciálnych služieb),
- psychológia zrakovo postihnutého študenta so zameraním na povahu a stupeň zrakového postihnutia,
- porozumenie rozdielnym potrebám (nevidiaci/slabozrakí, rôzne stupne postihnutia),

³ Podľa školského zákona, č. 561/2004, Zbierky zákonov, odsek 4

- mnoho študentov príde o zrak počas života. Strata zraku v dospelosti prináša traumatické zážitky, ktoré musí učiteľ počas vyučovania zohľadniť.

Špecifický učebný postup

- použitie alternatívnych metód využívajúcich iné zmysly
- zvýšené použitie prístupných audio-vizuálnych metód popri metódach založených len na sluchu
- poskytnutie vstupných informácií, kontextu a spätnej väzby
- rozvoj paradigmatického myslenia
- schopnosť sprevádzať zrakovo postihnutú osobu
- interakcia medzi žiakom a učiteľom medzi štyrmi očami a v malých skupinách
- vyhýbanie sa učebným technikám, ktoré môžu pripadať osobám so zrakovým postihnutím „detinské“

Použitie špeciálnych zariadení a materiálov

- multimédiá: CD, MP3, hybridná kniha
- taktilné (hmatom čitateľné) dokumenty : učebnice v Braillovom písme, reliéfna grafika
- digitalizované učebnice

Z toho vyplýva, že by vyučujúci mal vedieť, ako:

- prispôbiť písomné materiály a prostredie triedy rozličným vizuálnym potrebám študentov
- poskytnúť informácie a učebné materiály vo formátoch prístupných zrakovo postihnutým študentom (zväčšené písmo, Braillovo písmo, reliéfne obrázky, zvuk, modely, elektronické dokumenty atď.)

Čo sa dá urobiť pre európsku komunitu učiteľov jazykov v tejto oblasti? Inovatívne návrhy sú opísané v nasledujúcej kapitole.

Návrhy na inováciu jazykového vzdelávania zrakovo postihnutých dospelých

Predstavenie medzinárodného práva na informácie

Na úvod je potrebné pripomenúť, že každý jednotlivec má právo na rovnaký prístup ku kurzom bez ohľadu na prostredie a že každý študent so zrakovým postihnutím musí mať k dispozícii prispôsobené materiály. Z hľadiska prístupu k informáciám je dôležité zabezpečiť, aby ľudia so zrakovým postihnutím neboli vylučovaní z dôležitých oblastí spoločenského a ekonomického života. Toto právo na informácie je medzinárodne uznávané:

- v článku 19 medzinárodného paktu o občianskych a politických právach sa píše: „Každý má právo na slobodu vyjadrovania. Toto právo zahŕňa slobodu hľadať, prijímať a odovzdávať informácie a myšlienky, bez ohľadu na hranice, v ústnej, písanej či tlačenej podobe, formou umenia alebo akýmkoľvek prostriedkom podľa jeho výberu.“
- článok 24 (Vzdelanie) Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím Organizácie spojených národov hovorí: „Zmluvné strany zabezpečia, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli absolvovať všeobecné terciárne vzdelávanie, odbornú prípravu na výkon povolania, vzdelávanie dospelých a celoživotné vzdelávanie bez diskriminácie a na rovnakom základe s ostatnými.“

Použitie práva na informácie v praxi znamená:

- všetky informácie určené širokej verejnosti by mali byť dostupné v alternatívnych formátoch pre ľudí so zrakovým postihnutím (Braillovo písmo, zväčšené písmo, hovorené slovo, v prístupných elektronických dokumentoch na USB diskoch, iné médiá) bez nadmerného oneskorenia a bez akéhokoľvek ďalšieho príplatku. Všetky ostatné dokumenty by mali byť dostupné v alternatívnej forme na požiadanie.
- Informácie uverejnené na internete by mali byť v plnej miere prístupné ľuďom so zrakovým postihnutím.
- Dostupnosť alternatívnych formátov by mala byť dobre propagovaná a podporovaná.

- Finančné prostriedky určené na poskytovanie informácií by mali zahŕňať produkciu alternatívnych formátov.
- Reprezentanti ľudí so zrakovým postihnutím by mali byť súčasťou diskusií týkajúcich sa produkcie materiálov súvisiacich najmä s informačnými kampaňami.

Predpoklady pre úspešnú účasť osôb so zrakovým postihnutím na jazykových kurzoch

Dospelí študenti jazykov musia spĺňať určité predpoklady, aby mohli úspešne absolvovať jazykové kurzy. Pred prihlásením sa do jazykového kurzu musí osoba so zrakovým postihnutím vedieť, aké zručnosti sú potrebné na používanie učebných materiálov, na účasť a porozumenie školským aktivitám a na komunikáciu s učiteľmi a spolužiakmi. Rozvoj týchto zručností nie je súčasťou jazykového kurzu. Ak zručnosti nie sú na dostatočnej úrovni, je potrebné prípravné školenie, ktorého obsah závisí od prevládajúcich postupov dostupných v danom kurze pre študenta so zrakovým postihnutím.

Ak sa chce osoba so zrakovým postihnutím zúčastniť kurzu, kde sa používajú materiály v Braillovom písme, vyžaduje sa jeho dobré ovládanie. Ak táto podmienka nie je splnená, je prakticky nemožné osvojiť si túto zručnosť pred začatím kurzu v prijateľnom časovom horizonte. V tomto prípade sa čas potrebný na osvojenie si tejto zručnosti predlžuje a maximálna rýchlosť čítania sa podstatne znižuje vekom a líši sa v závislosti od jednotlivcov. V takomto prípade sa uprednostňuje použitie metód založených na použití zvuku a sluchu alebo metód využívajúcich pomoc počítačov pred dlhotrvajúcim tréningom Braillovo písma s neodhadnuteľnými výsledkami z hľadiska dosiahnutia akceptovateľnej rýchlosti čítania.

Ak je kurz založený na použití prístupných elektronických dokumentov a komunikácii s pomocou počítača, vyžadujú sa dobré počítačové zručnosti vrátane znalosti asistenčných technológií. Ak študent túto požiadavku nespĺňa, je potrebný prípravný tréning. Tréning počítačových zručností s použitím asistenčných technológií môže byť viac kompaktný a doba jeho trvania môže byť limitovaná na niekoľko týždňov. Tento typ prípravného tréningu by nemal spôsobiť podstatné oneskorenie vo výučbe jazyka.

Úspešná účasť na jazykových kurzoch môže byť samozrejme tiež podporená inými sociálno-rehabilitačnými zručnosťami ako sú priestorová orientácia a samostatný pohyb, zručnosti každodenného života a sociálno-komunikačné zručnosti, čím sa zlepší nezávislosť osôb so zrakovým postihnutím v novom a neznámom prostredí a prispeje sa k ich zaradeniu do skupín ľudí bez zrakového postihnutia. Je zrejmé, že dospelá osoba so zrakovým postihnutím nezačne s kurzom cudzieho jazyka ako s prvou aktivitou po strate zraku. Je vysoko pravdepodobné, že niektoré z vyššie spomenutých aktivít sa uskutočnili pred rozhodnutím prihlásiť sa do jazykového kurzu. V každom prípade sa dôrazne odporúča konzultovať požiadavky a metódy kurzu ako aj prípravné tréningové aktivity vopred s poskytovateľom kurzu a so špecializovanými inštitúciami so zameraním na sociálnu rehabilitáciu a vzdelávanie osôb so zrakovým postihnutím.

Rozvoj nových zručností učiteľov cudzích jazykov

Tieto zručnosti by sa mali rozvíjať v súlade s doteraz spomenutými potrebami a mali by zahŕňať:

- uvedomenie si, čo je zrakové postihnutie,
- špecifické učebné postupy,
- zvládnutie špecifických učebných materiálov...
- ...do ktorých by mali byť pridané pokyny pre organizáciu vyučovania.
- budovanie povedomia o zrakovom postihnutí medzi zamestnancami univerzít a učebných centier

Aj nešpecializovaní učitelia sú povinní pracovať s ľuďmi so zrakovým postihnutím. Mali by teda byť motivovaní získavať nové vedomosti prostredníctvom špecializovaných školení, ktoré by mali zahŕňať:

- základné fakty a údaje o zrakovom postihnutí.
- psychologické dôsledky zrakového postihnutia pre zabezpečenie čo najlepšej interakcie.
- využitie alternatívnych zmyslov: zrak nie je jediným prostriedkom prijímania informácií ani v skupine s ľuďmi bez zrakového postihnutia (možno použiť zvuk, text, kinestéziu, dotyk).

- informácie o nástrojoch a pomôckach, ktoré používajú osoby so zrakovým postihnutím na čítanie.
- informácie o rozličných formátoch. O aké formáty ide?
- organizačné postupy pre tvorbu informácií v rozličných formátoch.
- produkciu informačných balíkov a letákov.
- zdroje bližších informácií, napr. organizácie venujúce sa osobám so zrakovým postihnutím; výukové centrá poskytujúce informácie v prístupných formátoch (zväčšené písmo, Braillovo písmo, DAISY⁴, reliéfne obrázky, zvuk, modely, atď.).

Príprava špecifického učebného postupu

Pokiaľ ide o špecifické učebné postupy, môžeme hovoriť o dvoch spôsoboch postupu:

- vylepšovanie súčasných metód s ohľadom na špecifické potreby osôb so zrakovým postihnutím
- zavedenie nového prístupu, akým je napr. metóda Realia

Súčasná metóda vyučovania cudzích jazykov môžu byť vylepšené pomocou inštrukcií, ktoré sa dajú ľahko zapracovať do dennej praxe učiteľov, ak sú oboznámení s povinnosťami, ktoré vyplývajú z práce s ľuďmi so zrakovým postihnutím. Učitelia by sa mali riadiť nasledujúcimi odporúčaniami:

- použitie tabule: povedať študentom, čo sa píše na tabuľu, hláskovať nové alebo ťažšie slovíčka, aby si ich študenti so zrakovým postihnutím vedeli zapísať. Nepísať naraz veľké množstvo slov, používať veľký úhľadný rukopis, aby ho študenti so zrakovým postihnutím dokázali ľahko prečítať.
- práca s obrázkami, plagátmi a pod: Najprv uviesť jednoduchý opis, potom pridať detailnejšie informácie. Používať obrázky s kontrastnými farbami a zväčšeným písmom pre slabozrakých študentov. Stále konkretizovať prvky obrázku, vyhýbať sa použitiu „tu“, „tam“, „tento“ a podobných výrazov neumožňujúcich jasnú mentálnu reprezentáciu.

⁴ DAISY (Digitálny audio-informačný systém) je systém hardvérových a softvérových zariadení na zaznamenávanie, ukladanie, prenos a čítanie zvukových kníh. viac informácií nájdete na stránke: <http://www.daisy.org/>

- ústna komunikácia: Oslovovať študentov po mene pred tým ako im dáme nejaký podnet alebo ich požiadame, aby niečo urobili (striedanie sa musí byť jasne stanovené), poskytovať viac slovnej odozvy (hodnotenia).

Niektorí študenti so zrakovým postihnutím môžu mať problém s odpozorovaním niektorých konvencií pri interakcii. Práca vo dvojiciach musí byť podrobne uvedená a opísaná, aby sme sa uistili, že úlohu študenti správne pochopili.

- uistiť sa, že všetci študenti vedia o príchode a odchode učiteľa. Používať prirodzený jazyk, aj výrazy súvisiace so zrakom- osobám so zrakovým postihnutím to neprekáža a sú na tieto výrazy zvyknuté. Treba sa však vyvarovať nadmernému používaniu slov: niektoré slová a výrazy môžu vyžadovať podrobnejšie vysvetlenie, aby boli zrozumiteľné (je možné použiť ostatné zmysly na priblíženie mentálnej reprezentácie).
- výber miesta na sedenie: opýtať sa študentov, kde chcú sedieť pokiaľ ide o ich vizuálne alebo technické požiadavky (prirodzené svetlo, blízko dverí pre rýchly prístup, blízko elektrickej zásuvky, ak používajú počítač). Zrakovo postihnutí dospelí zväčša poznajú svoje možnosti, netreba sa báť opýtať sa na ich potreby.
- prispôsobenie materiálov: existujúci text by mal byť upravený tak, aby spĺňal požiadavky prístupnosti s dôrazom na viacmyslové vnímanie.

→ Vizuálne (pre študentov so zvyškami zraku)

Obrázky a fotografie z učebnice sa dajú použiť a nemali by byť automaticky vynechané. Pre študentov so zvyškami zraku však musia byť vybraté a prispôbolené podľa špecifických kritérií: nesmú byť presýtené detailmi (jasné a kontrastné farby sú najvhodnejšie). Pozor, pre ľudí so zvyškami zraku je formát A3 nevhodný na rýchle prehľadávanie a ľahké zaobchádzanie. Uprednostňuje sa formát A4 s uhladeným vzhľadom a kontrastnými farbami. Okrem toho, čiernobiele fotografie sú často zlej kvality. Študenti so zvyškami zraku môžu používať Braillovo písmo ako doplnok k svojmu vizuálnemu vnímaniu. To znamená, že používatelia Braillovho písma nemusia byť nutne nevidiaci a obrázky sa tiež môžu použiť ako učebné pomôcky.

Písomné materiály: riadkovanie je pre niektorých zrakovo postihnutých študentov dôležité (najčastejšie sa používa 1,5 alebo dvojité riadkovanie). Pre niektorých je nevyhnutné zväčšené písmo s priemernou veľkosťou 14 alebo 16 bodov. Veľkosť písma závisí od špecifických potrieb študenta. Použitie tučného písma nie je vždy nevyhnutné.

Nevidiacim študentom môže obrázky opísať vidiaca osoba (prostredníctvom špecifických otázok), alebo môže obrázok nahradiť krátky, faktický a objektívny popis.

→Text

Textové súbory poskytnuté študentom môžu byť vo formáte .doc, .txt, .rtf alebo .html. Texty by mali byť napísané prehľadne s použitím typu a veľkosti písma zodpovedajúcim potrebám jednotlivých študentov; toto je samozrejme náročné na prípravu. Farba písma nemusí byť nevyhnutne čierna, rôzne farby môžu byť použité na identifikáciu ponúk, zoznamov atď.; Arial, Times New Roman a Tahoma sú často uprednostňovanými typmi písma zrakovo postihnutých študentov. Rôzne farby a veľkosti môžu byť použité, aby zrakovo postihnutým študentom uľahčili orientáciu, nie všetci študenti so zrakovým postihnutím rozoznávajú farby.

Otázky nadväzujúce na text by mali byť prehľadne očíslované, ak treba, oddelené prázdnymi riadkami.

- slovná zásoba: Zoznamy slovíčok by mali byť prehľadne usporiadané v poradí, v akom nasledujú v texte, alebo v abecednom poradí, pričom ich štruktúra by mala závisieť od dokumentu, na ktorý nadväzujú (s citáciami a príkladmi použitia alebo bez nich). Aby sme zabránili únave zraku, je lepšie použiť viacero kratších zoznamov slovíčok namiesto jedného dlhého. Pre používateľov Braillovo písma je výhodné, aby bola pred každým novým slovíčkom na začiatku riadku pomlčka z dôvodu ľahšieho učenia sa (každá zmienka o novom slovíčku musí byť ľahko identifikovateľná pre rýchlejšie učenie sa).
- cvičenia: pre začiatočníkov je lepšie použiť kratšie cvičenia. Ak cvičenie spočíva v párovaní slovíčok s inými slovíčkami alebo významami, stĺpce by mali byť nahradené zoznamami, pričom jeden by bol označený písmenami a druhý číslami z dôvodu ľahšieho vypracovania úlohy študentom. Medzery na vpisovanie by mali byť očíslované, aby ich študent mohol ľahšie vyhľadať na stránke: toto sa týka najmä používateľov Braillovo písma, keďže nemôžu vpisovať do medzier vo vopred vytlačenej texte.

Použitie príliš veľkého počtu prázdnych riadkov je v textoch napísaných Braillovym písmom zbytočné: viac ako jeden prázdny riadok neľahčuje čítanie a robí dokument ťažkopádny.

→Zvuk

Sluch ľudí so zrakovým postihnutím nie je lepší ako u ostatných. Sú však zvyknutí spracúvať hlasové informácie efektívnejšie a dlhodobejšie. Tiež si však potrebujú zlepšovať odposluchové zručnosti, zvukové ukážky alebo materiály teda musia byť vysokej kvality a musia mať zmysluplný obsah. Zvukové pomôcky (napr. Cieľavedomý výber zvukov) sú pozitívom, ktoré pomôže študentom pochopiť význam neznámych slov a rozvinúť ich schopnosť odposluchu bez prítomnosti vizuálnych materiálov. Úlohy zamerané na počúvanie (napr. S použitím krátkych zvukových ukážok) sú nevyhnutné. Súbežné počúvanie, čítanie a robenie si poznámok v Braillovom písme môže byť náročné ak nie nemožné pre menej skúsených používateľov Braillovho písma, ktorí nie sú dostatočne rýchli.

→Kinestézia

Je možné použiť telo, gestikuláciu na vyjadrenie významu, napr. vysvetľovanie prísloviak miesta pomocou gestikulačných pohybov rukami. Učenie sa praxou je niekedy veľmi vhodnou alternatívou.

Použitie a narábanie so skutočnými predmetmi pri vyučovaní cudzích jazykov: Pri vyučovaní cudzích jazykov môže byť použitá aj metóda skutočných predmetov (nazývaná tiež Realia) na lepšie pochopenie iných kultúr a životných situácií. Predmety však musia byť niekedy použité aj ako učebné pomôcky na priblíženie konkrétnych pojmov, gramatických prvkov a ako „podnety“ pri ústnych úlohách.

Učiteľia cudzích jazykov často používajú Realiiu pri začiatkoch na posilnenie asociácií medzi slovami a predmetmi, ktoré práve preberajú. Používajú však väčšinou obrázky alebo kartičky (z dôvodu väčšieho výberu a menšej časovej náročnosti).

Pri študentoch so zrakovým postihnutím je lepšie použiť reálne predmety ako ich vizuálne či reliéfne reprezentácie (týka sa to aj pokročilých študentov). Pri zrakovo postihnutých študentoch, ktorí sú na úrovni začiatkov alebo mierne pokročilých a nepracujú s počítačom, môže byť táto metóda použitá bez ďalšej technickej adaptácie. Okrem toho, počítače nie sú poruke v každej triede.

Jednoduché postupy a nástroje sú často nevyhnutné a ukázali sa ako dostatočné, najmä v začiatkoch štúdia jazykov. Rôzne predmety časti nábytku sú mnohokrát súčasťou triedy. Ak

sa tam vhodné predmety nenachádzajú, je možné ich tam priniesť a uschovať v nejakej krabici pre budúce použitie. Predmety však musia byť zvolené podľa určitých kritérií, aby plnili určité úlohy:

Fyzické vlastnosti reálií:

- relatívne malé, ľahko manipulovateľné predmety
- známe, ľahko rozoznateľné predmety
- jasné farby (pre študentov so zvyškami zraku), prirodzené tvary, ak je to možné
- použitie charakteristických zvukov (sklo, mince, kľúče)
- rôzne tvary a veľkosti

Obsah krabice:

- kľúče, zahraničné mince, knihy, perá, ovocie (vyrobené z plastu alebo plstené), pohľadnice (menšie, väčšie, znázorňujúce známe miesta alebo osobnosti), poháre (sklenené alebo plastové), hodinky, krabičky, obálky, (biele a hnedé), hračky zvierat (plyšové alebo umelé), malé kusy odevu atď.
- študenti sa s týmito predmetmi rýchlo oboznámia, keďže môžu byť použité vo viacerých situáciách a s rozličným zámerom.

Učebný zámer:

- uviesť a precvičovať základnú slovnú zásobu a gramatické prvky v cieľovom jazyku – nie je potrebné všetko prekladať (konkrétny jazyk)
- rozvíjať schopnosti počúvať a rozprávať
- explicitné gramatické prvky a pojmy vzťahujúce sa na konkrétne situácie: kvantifikátory, číslovky, členy, príslovky miesta, predložky miesta
- funkcie: prikazovanie, navrhovanie, žiadanie o niečo, porovnávanie, umiestnenie predmetov v priestore atď.
- rozvíjať komunikačné zručnosti (prostredníctvom dialógov)

Aj medzi pokročilými študentmi je použitie predmetov alebo priama súvislosť s okolím výhodou, pretože môže zlepšiť ich pozornosť, záujem (zábavný aspekt) a predstavivosť.

Učiteľ takto môže učiť ľahšie a dlhšiu dobu v cieľovom jazyku, keď predstavuje novú slovnú zásobu a gramatické prvky, pričom sa pozornosť zrakovo postihnutého študenta udrží dlhšie.

Nevyhnutné podmienky:

- manipulácia s predmetmi vyžaduje fyzický kontakt a slovnú interakciu medzi učiteľom a zrakovo postihnutými študentmi (podávanie predmetov, ich umiestnenie pred študentov). Zrakovo postihnutí študenti musia byť o tom informovaní.
- niektorí študenti môžu mať ťažkosti s rýchlou hmatovou identifikáciou niektorých predmetov.
- učiteľ musí poskytnúť dostatok času a povzbudenie.

Popis obrázku: krabica s náradím, výber vhodných predmetov používaných na „Angličtine pre začiatočníkov“ so zrakovo postihnutými dospelými.

Zvládanie špeciálnych zariadení a materiálov

Učitelia cudzích jazykov by mali byť schopní prispôbiť písomný materiál a prostredie triedy rozličným potrebám študentov so zrakovým postihnutím, čo znamená poskytnutie informácií a materiálov vo vyhovujúcich formátoch (zväčšené písmo, Braillovo písmo, reliéfne obrázky, zvuk, modely, elektronické dokumenty atď.).

Európska únia nevidiacich a jej členovia vypracovali „Zásady tvorby prístupných dokumentov“, ktoré zhŕňajú vhodné postupy v tejto oblasti. Nasledujúce postupy sa všeobecne vnímajú ako vhodné:

Tlačené informácie

Dobrá čitateľnosť tlačených informácií pomáha všetkým. Nekvalitne vytlačené publikácie sa zle čítajú aj ľuďom, ktorí nemajú problémy so zrakom. Kvalitná tlač je výhodou pre všetkých. Tvorba dobre čitateľných tlačených informácií nie je ani ťažká ani finančne náročná.

- veľkosť písma: pri tlači štandardných dokumentov EBU odporúča používať písmo s minimálnou veľkosťou 12.
- farba a kontrast: kontrast medzi farbou pozadia a textom je dôležitým faktorom dobrej čitateľnosti. Čím vyšší kontrast, tým je text čitateľnejší. Veľkosť a hrúbka písma vplýva na kontrast. Text na bielom pozadí umožňuje najlepší kontrast.
- typ písma: vyhýbať sa kurzíve, napodobeninám rukopisu a ozdobným typom písma. Odporúča sa používať bežné bezpätkové písmo ako Arial alebo Helvetica.
- celkový dizajn a rozloženie: Je vhodné používať zarovnanie vľavo, zachovávať rovnaké medzery medzi slovami a výrazné medzery medzi odsekmi.

Vyhýbať sa písaniu väčších blokov textu veľkými písmenami v súvislom texte. Dôležité informácie ako nadpisy, mená a telefónne čísla by mali byť zvýraznené umiestnením a tučným písmom.

Papier: používať kvalitný papier, ktorý sa neleskne a na ktorom nepresvitá tlač z opačnej strany.

Elektronické dokumenty (USB kľúče a ostatné médiá)

Informácie v elektronickej podobe, napr. prístupné elektronické dokumenty na USB kľúčoch, bývajú uprednostňované zrakovo postihnutými osobami, ktoré majú prístup k počítačom

a používajú softvér na syntézu reči, braillovske displeje, elektronické lupy a iné technológie zabezpečujúce prístup k informáciám. Všetky informácie v elektronickej podobe by mali byť poskytované v prístupných textových formátoch umožňujúcich čítanie v rôznych textových editoroch. Pri poskytovaní informácií na USB kľúči by mal byť súbor uložený vo viacerých formátoch (napr. dokument programu Microsoft Word a textový súbor) pre zaistenie jeho čitateľnosti pre všetkých zrakovo postihnutých používateľov. Môžu sa použiť aj PDF súbory, ak sa pri ich tvorbe zohľadňujú zásady prístupnosti. Slovníky na CD nosičoch by mali byť tiež prístupné⁵.

Internetové stránky

Existencia internetu znamená, že mnoho zrakovo postihnutých osôb sa dokáže dostať k informáciám, najmä prostredníctvom online slovníkov, ktoré neboli dostupné v Braillovom písme či v podobe hovoreného slova. Niektoré metódy pri uverejňovaní informácií však bránia zrakovo postihnutým používateľom prehliadať niektoré internetové stránky. Hoci by kvalitné rečové syntetizéry mali byť dostupné pre všetky jazyky EÚ, všetky stránky by mali vyhovovať pravidlám⁶ vypracovaných organizáciou Web Access Initiative (WAI).

Alternatívne formáty

Zväčšené písmo

Ide o poskytnutie tlačených informácií väčším písmom ako je obvyklé. Pre dokumenty vytlačené zväčšeným písmom by mala byť použitá veľkosť písma aspoň 16 bodov, niektorí zrakovo postihnutí používatelia môžu požadovať aj 20 bodov. Keďže je väčšina tlačených informácií generovaná na počítači, tlač kópií s požadovanou individuálnou veľkosťou písma by nemala byť problematická. Použitie zväčšeného písma sa odporúča ako bežný prostriedok pre tvorbu dokumentov určených starším osobám, u ktorých je väčšia pravdepodobnosť problémov so zrakom. Mali by tiež existovať slovníky vytlačené zväčšeným písmom.

Braillovo písmo

⁵ Nanešťastie, nie všetci tvorcovia slovníkov dbajú na ich prístupnosť, čo znamená, že zrakovo postihnutý študent pred kúpou slovníka musí nájsť predajcu, ktorý mu umožní jeho otestovanie.

⁶ Dostupné na <http://www.w3.org/WAI/guid-tech.html>

Počet zrakovo postihnutých osôb ovládajúcich Braillovo písmo je malý. Značné množstvo zrakovo postihnutých prišlo o zrak neskôr v priebehu života, preto je pre nich ťažšie používať Braillovo písmo ako praktický prostriedok prístupu k informáciám. Je to však veľmi dôležité médium. Braillovo písmo je založené na čítaní hmatom s použitím systému vydutých bodiek. Skladá sa z kombinácií bodiek označujúcich písmená abecedy, interpunkčné znamienka a bežné skupiny hlások.

Do Braillovoho písma môže byť prevedená takmer akákoľvek informácia – od cestovných poriadkov až po noty.

Na výrobu textu v Braillovom písme je potrebný program na prevod textu do Braillovoho písma a zariadenie, počítačom riadenú tlačiareň na tlač Braillovým písmom. Program na prevod textu do Braillovoho písma zabezpečuje konverziu textu na formát, ktorý je možné poslať do tlačiarne na Braillovo písmo. Existujú však aj organizácie, ktoré zabezpečia prevod a tlač Braillovým písmom.

Hovorené slovo vo zvukovej podobe

Zvukový záznam je efektívny komunikačný prostriedok. Hodí sa aj pre osoby, ktoré majú ťažkosti s učením, gramotnosťou alebo majú problémy s rukami.

Na produkciu zvukového záznamu sa môžu použiť jednoduché nahrávacie zariadenia a mikrofóny, je však vhodné využiť služby externých firiem zaoberajúcich sa touto problematikou najmä pri vytváraní väčšieho množstva kópií, rozsiahlejších dokumentov a tiež, ak sa vyžaduje profesionálna kvalita s hudbou a inými efektmi.

Zvukové a elektronické knihy

Zvukové knihy sú knihy nahraté na audio kazetách alebo CD nosičoch. Mnoho elektronických kníh sa považuje za zvukové knihy. Zvukové knihy musia spĺňať uznávané štandardy. Malo by byť možné použiť ich rovnako so zariadeniami určenými pre zrakovo postihnutých používateľov (napr. DAISY prehrávač), ako aj s inými bežnými zariadeniami.

Prepisovacie služby

Pre mnohé organizácie je pohodlnejšie a finančne výhodnejšie objednať si služby firiem zaoberajúcich sa prepisom do Braillovoho písma a zvukovými nahrávkami. Pre bližšie

informácie treba kontaktovať národné organizácie nevidiacich a slabozrakých, ktoré poskytnú informácie o lokálnych službách zabezpečujúcich prepis do Braillovho písma a prevod na zvukový záznam.

Pokyny pre organizáciu vyučovania

Vyučovanie tvárou v tvár alebo E-learning

Na vyučovanie jazykov je možné použiť vyučovanie tvárou v tvár a aj e-learning.

V súvislosti s vyučovaním tvárou v tvár prichádzajú do úvahy tri možnosti vyučovania jazykov pre osoby so zrakovým postihnutím:

- Bežné kurzy, špeciálne kurzy poskytované inštitúciami pre osoby so zrakovým postihnutím a individuálne kurzy. Každá z týchto možností má špecifické výhody a nevýhody. Zrakovo postihnutý študent by si mal sám vybrať možnosť, ktorá najviac vyhovuje jeho potrebám. Osobe, ktorá je zrakovo postihnutá ešte len krátky čas, sa môže javiť menej náročné navštevovanie kurzu, kde sú zrakovo postihnutí všetci študenti.
- Vyučovanie v triede sa hodí pre študentov, ktorí nemajú problém s prácou v skupinách a môžu cestovať. Materiály určené na vyučovanie môžu byť rozmanitejšie a vopred pripravené. Študenti sú ale viazaní časovým rozvrhom vyučovacích hodín.
- Jazykové školy v súčasnosti ponúkajú programy kombinovaného vyučovania prebiehajúceho len na internete alebo čiastočne na internete a čiastočne tvárou v tvár s učiteľom. V čase písania tohto príspevku sú všetky takéto kurzy prevažne grafické a teda neprístupné pre osoby so zrakovým postihnutím.

E-learning je nová, rýchlo sa rozvíjajúca forma vyučovania. Je to tiež pohodlná forma štúdia, keďže nevyžaduje cestovanie a je jednoduchšia na časovú organizáciu podľa špecifických potrieb študenta.

Hlavným problémom e-learningu je, že existuje len pár e-learningových aplikácií s rôznou úrovňou prístupnosti pre používateľov so zrakovým postihnutím a to dokonca aj s použitím asistenčných technológií. Obsah vyučovania je niekedy tiež založený viac na grafických prvkoch ako na texte. Študenti musia byť teda dostatočne technicky zruční, aby dokázali

opísať problémy, ktoré sa môžu vyskytnúť a starostlivo zvážiť výber správneho kurzu. V súčasnosti sú partneri projektu oboznámení s existenciou iba jednej online jazykovej školy vrátane jazykových kurzov, ktoré vznikli ako súčasť projektu Eurochance II spolufinancovaného z európskeho programu Leonardo Da Vinci. V rámci tohto projektu bol vytvorený e-learningový systém a odborné učebnice anglického, nemeckého, španielskeho a talianskeho jazyka, ktoré sú plne prístupné osobám so zrakovým postihnutím. Cieľom projektu bolo zvýšiť zamestnateľnosť, pracovné príležitosti a podporiť kariérny rast osôb so zrakovým postihnutím prostredníctvom kurzov zlepšujúcich jazykové zručnosti potrebné v mnohých profesijných oblastiach. Poskytuje tiež nové pracovné príležitosti, keďže zrakovo postihnutí špecialisti môžu pracovať ako učitelia v rámci kurzov prebiehajúcich prostredníctvom internetu. Jazykové kurzy sú dostupné vo viacerých jazykoch. V súčasnosti ich môžu využívať študenti hovoriaci po anglicky, česky, francúzsky, maďarsky, nemecky, nórsky, poľsky, portugalsky, rumunsky, slovensky, španielsky, taliansky a turecky. Stránka projektu sa nachádza na adrese <http://eurochance2.brailcom.org>. Výsledky projektu nájdete na adrese <http://www.langschool.eu>.

Zameranie sa na vyučovanie tvárou v tvár

Zloženie

Kombinácia vidiacich a zrakovo postihnutých študentov nie je prekážkou, ak sa berú do úvahy ich individuálne potreby a učiteľ je oboznámený s ťažkosťami a rozdielmi (čas na prípravu, mentálna reprezentácia, rýchlosť, autonómnosť a technické vybavenie).

Dôležité je dobre poznať jednotlivých študentov a určovať úlohy a učebné postupy podľa potreby. Ak chce učiteľ napríklad pracovať s mapou, pre nevidiaceho študenta môže použiť reliéfnu mapu. Pri slabozrakých študentoch používajúcich zväčšené písmo by mal učiteľ poskytnúť každému z nich materiály vo vyhovujúcom zväčšení. Študenti v zmiešaných skupinách si môžu vzájomne pomôcť (napr. pri opise obrázkov).

Veľkosť tried

Ako je vidieť zo skúseností partnerov opísaných nižšie, počet zrakovo postihnutých dospelých v triede by mal byť stanovený s ohľadom na špecifické požiadavky jednotlivých študentov. Ich množstvo závisí aj od učebného prostredia (špeciálna alebo obyčajná trieda).

Na Slovensku skúsenosti učiteľov naznačujú, že je výhodnejšie učiť v malých skupinách študentov (či už zmiešaných alebo zložených len zo zrakovo postihnutých) alebo pomocou špeciálnych kurzov zameraných na zrakovo postihnutých študentov. Toto je výhodné pre všetkých študentov. Ideálne by nemalo byť v jednej skupine viac ako päť študentov, keďže viac študentov znamená viac situácií, s ktorými sa treba počas hodiny vyrovať.

V Českej republike skúsenosti 21 učiteľov vyučujúcich zrakovo postihnutých dospelých sú také, že často učia individuálne alebo v malých skupinách, ktoré bývajú aj zmiešané, čo sa ukazuje ako veľmi dobrá myšlienka.

Usporiadanie triedy

Rozmiestnenie: Uprednostňuje sa sedenie v tvare podkovy , keďže je tak ľahšie pre zrakovo postihnutých študentov pohybovať sa v prostredí a upriamiť pozornosť na hlas vyučujúceho, podľa ktorého by sa mal študent orientovať vždy, keď je to možné.

Materiál (vrátane času na prípravu a jeho doručenie študentovi)

Umiestnenie učebných a technických pomôcok (napr. slovníkov) musí byť jasne stanovené, ľahko prístupné a nemenné, aby k nim mali zrakovo postihnutí študenti ľahký prístup.

Učitelia, ktorí sa niekedy môžu stretnúť so zrakovo postihnutými študentmi, si musia vyhradiť čas potrebný na prípravu materiálov, či už vlastnými silami alebo s pomocou špeciálnych inštitúcií.

Čas na čítanie

Používatelia Braillovhého a zväčšeného písma niekedy potrebujú viac času na oboznámenie sa s neznámym obsahom písomných materiálov alebo príručiek – viac času a záchytné body týkajúce sa ich štruktúry sú vítané. Materiály je dobré poskytnúť vopred.

Plánovanie

Keďže niektorí študenti musia vynaložiť väčšie úsilie na sústredenie sa, môže sa u nich objaviť vizuálna a mentálna únava (pri práci s obrazovkou počítača a v skupinách). Treba tomu prispôbiť trvanie aktivít.

Záver

Partnerstvo Grundtvig v rámci projektu „Jazykové vzdelávanie nevidiacich a slabozrakých dospelých v Európe“ umožnilo partnerom (EBU, POB, SONS a ÚNSS) výmenu skúseností s prístupnosťou jazykového vzdelávania.

Štúdie a výmeny skúseností medzi partnermi naznačujú, že aj napriek existencii medzinárodných dohôd, sú podmienky pre uplatnenie špecifických potrieb študentov so zrakovým postihnutím nedostatočné.

Pravidlá na zabezpečenie prístupu študentov so zrakovým postihnutím k vzdelaniu však existujú a sú propagované organizáciami zaoberajúcimi sa sociálnou a profesionálnou inklúziou zrakovo postihnutých. Tieto pravidlá rátajú s adaptáciou operačnej stratégie pre univerzity a vzdelávacie centrá, ktorá by mala obsahovať:

- tréningy zamerané na zvyšovanie povedomia učiteľov jazykov: v súčasnosti sa v ich učebných plánoch vôbec nenachádzajú informácie o zrakovom postihnutí (ani o iných formách postihnutia). Môžu sa preto cítiť stratení pri učení osôb so zrakovým postihnutím;
- informácie o používaní asistenčných technológií a prístupných formátov, ktoré môžu umožniť alebo uľahčiť učenie sa pre zrakovo postihnutých študentov a o ktorých nemajú učitelia a vzdelávacie inštitúcie informácie;
- rozvoj metód výučby tvárou v tvár, ktoré zahŕňajú alternatívne techniky využitia zmyslov: metódy ako Realia využívajú dotyk a sluch ako spôsob tvorenia konceptov a zapamätávania;
- šírenie existujúcich a vývoj nových e-learningových riešení. E-learning je veľmi sľubným spôsobom učenia, ako to demonštruje projekt programu Leonardo Da Vinci „EUrochance“, keďže sa tak riešia najmä problémy s mobilitou, s ktorými sa zrakovo postihnutí študenti často stretávajú.

Informačné technológie v súčasnosti poskytujú širokú škálu možností pri výučbe jazykov; zaujímavým pre študentov so zrakovým postihnutím môže byť vyučovanie prostredníctvom Skype; individuálne hodiny kombinované prácou cez internet, pri ktorých môžu študenti riešiť gramatické cvičenia na počítači a výsledky posielať e-mailom; cvičenia zamerané na

výslovnosť a konverzáciu; atď. Pri vývoji e-learningových programov netreba zabúdať ani na individuálny prístup komunikáciou s učiteľom, aby sa študenti pri vyučovaní necítili izolovaní. Partneri porovnali a analyzovali aktuálnu situáciu súvisiacu s učením/štúdiom jazykov na Cypre, vo Francúzsku, v Čechách a na Slovensku a poukázali na dobrú prax vhodnú na šírenie a ďalší rozvoj. Partneri využijú nadobudnuté poznatky pri svojej práci na ďalší rozvoj a implementáciu inovačných postupov a materiálov, z ktorými sa oboznámili v rámci partnerstva projektu Grundtvig „Jazykové vzdelávanie nevidiacich a slabozrakých dospelých v Európe“.

Toto dielo je chránené podľa medzinárodných zmlúv a dohôd týkajúcich sa autorských práv a všetky práva sú vyhradené v prospech partnerstva v projekte „Jazykové vzdelávanie nevidiacich a slabozrakých dospelých v Európe“.

Akékoľvek uvedené informácie sa za žiadnych okolností nesmú použiť a šíriť bez predchádzajúceho písomného súhlasu projektových partnerov. Dielo je určené výlučne pre osobné potreby cieľovej skupiny za predpokladu, že bude predstavovať podklad pre šírenie dôveryhodných informácií a príkladov dobrej praxe týkajúcich sa jazykového vzdelávania ľudí so zrakovým postihnutím.

© 2010 Projektové partnerstvo: „Jazykové vzdelávanie nevidiacich a slabozrakých dospelých v Európe“.

Pre viac informácií kontaktujte Európsku úniu nevidiacich (EBU) na adrese:

ebu@euroblind.org